

Henrik Ibsens Peer Gynt: inhoud en fragmenten

Eddy Waumans

Peer Gynt (1867) kan niet los gezien worden van zijn voorganger Brand. Brand was een uiterst rechtlijnige man die weigerde ook maar enigszins van zijn verheven principes af te wijken. Principes heeft Peer Gynt nauwelijks; moeilijkheden gaat hij zoveel mogelijk uit de weg door voor een vlucht in de fantasie te kiezen.

Het begin van het eerste bedrijf tekent hem al ten voeten uit. Wekenlang heeft Peer Gynt in de bergen rondgezworven en wanneer hij uiteindelijk naar zijn oude moeder Åse terugkeert (haar overleden echtgenoot heeft het overgrote deel van het familiebezit verbrast), probeert hij haar ervan te overtuigen dat hij de meest fantastische dingen beleefd heeft – in werkelijkheid heeft hij die belevenissen uit de sprookjes van Asbjørnsen en Moe gejat:

Åse en Peer Gynt in de opvoering "Peer Gynt by Lake Gålå (2004) foto Bård Gundersen

NB: de prozavertalingen hebben geen enkele literaire ambitie, maar dienen gewoon ter ondersteuning van de Noorse teksten.

Åse

Nå, hvor traff du så den bukken?

Peer Gynt

Vest for Gjendin.

Åse (ler spotsk)

Riktig, ja.

Peer Gynt

Hvasse vinden bar ifra;

Åse

Nu, waar heb je die bok ontmoet?

Peer Gynt

Ten westen van Gjendin¹.

Åse (*lacht spottend*)

Juist, ja.

Peer Gynt

Een snijdende wind joeg ervandaan;

bak et oreholt forstucken
han i skaresneen grov
etter lav –

Åse (*som før*)
Ja riktig, ja!

Peer Gynt

Pusten holdt jeg, stod og lyttet,
hørte knirken av hans hov
så av det ene hornet grenene.
Derpå varsomt mellom stenene
frem på buken jeg meg flyttet.
Gjemt i røsen opp jeg glyttet; --
slik en bukk, så blank og fet
skulle du vel aldri sett!

Åse
Nei bevares vel!

Peer Gynt

Det smalt!
Bukken stumpte bums i bakken.
Men i samme stund han falt,
satt jeg skrevs på bukkeryggen,
grep ham i det venstre øre
ville nettopp kniven kjøre
bakom skolten inn i nakken; --
hei, da skrek han vilt, den styggen,
stod med ett på alle fire,
slo meg med et akterkast
ut av neven kniv og slire,
skrudde meg om lenden fast,
stemte hornene mot leggen,
klemte meg som i en tang; --
dermed satte han på sprang
bent frem over Gjendineggen!

Åse (*uvilkårlig*)
Jesu navn da –!

Peer Gynt

Har du sett den
Gjendineggen noen gang?
Den er halve milen lang,
hvass bortetter, som en lå.

achter een elzenheester verborgen
groef hij in de verharde sneeuw
naar korstmos –

Åse (*zoals hiervoor*)
Ja, juist, ja!

Peer Gynt

Ik hield de adem in en luisterde. Ik hoorde
een hoef op harde sneeuwgrond kraken, zag
de kromming van zijn ene hoorn.
Voorzichtig kroop ik door het grint naar de
bok.
Zelf verborgen achter een rotshoop, zag ik
een bok, glanzend en vet, eentje zoals je er
nog nooit een gezien hebt!

Åse
God beware, nee!

Peer Gynt

Eén schot!
De bok viel dadelijk neer.
Hij lag er nog maar, of ik zat al schrijlings
op zijn rug, greep hem bij het linkeroor en
wou mijn mes in zijn nek steken –,
Maar oei! wild schreeuwde hij, de lelijkerd,
sprong pardoos weer overeind!
Met een snelle achterwaartse beweging sloeg
hij de dolk en koker uit mijn vuist.
Hij omklemde m'n lenden, zette zijn hoorns
tegen m'n achterwerk, hield me zo als in een
tang – en stormde dan recht vooruit over de
Gjendinkam²!

Åse (*onwillekeurig*)
Jezus!

Peer Gynt

Heb je die Gjendinkam wel eens gezien?
Een halve mijl³ lang is hij, de hele strook
scherp als een zeis.
Bergafwaarts met gletsjers, sneeuwmassa's

Utfor breer, skred og lier
 rakt nedover urder grå,
 kan en se til begge sider
 lukt i vannene, som blunder
 svarte, tunge, mer enn tretten-
 hundre alen nedenunder. –
 Langsmed eggen han og jeg
 skar oss gjennom været vei.
 Aldri red jeg slik en fole!
 Midt imot, der vi for fram,
 var det som det gnistret sole.
 Brune ørnerygger svam
 i det vide svimle sluk
 midtveis mellom oss og vannene,--
 sakket akterut, som fnugg.
 Isflak brast og brøt mot strandene;
 men der var ei dønn å høre
 bare virvlens vetter sprang,
 som i dans; -- de sang, de svang
 seg i ring for syn og øre!

Åse (*svimmel*)
 Å, Gud trøste meg!

Peer Gynt
 Med ett,
 på en rådløs bråbratt plett,
 fór i været rype-steggen,
 flakset kaklende, forskremt,
 fra den knart hvor han satt gjemt,
 kloss for bukkens fot på eggen.
 Bukken gjorde halvt omkring,
 satte med et himmelspring
 utfor dypet med oss begge!

Åse vakler og griper etter en trestamme. Peer Gynt blir ved.

Peer Gynt
 Bak oss bergets svarte vegge,
 under oss et bunnløst sluk!
 Først vi kløvde lag av tåker,
 kløvder så en flokk av måker,
 som igjennom luften vikende
 fløy til alle kanter skrikende.

¹ bergmeer in Jotunheimen

² kleine, steile bergkam in Oppland

en rotsbestrooide grijze hellingen kijk je aan
 beide kanten meer dan dertienhonderd voet⁴
 regelrecht omlaag in slapende donkere
 meren.

Langs de kam stoven hij en ik door weer en
 wind.

Nog nooit had ik zo'n hengst⁵ bereden!
 Recht voor ons op onze tocht leken zonnen
 te vonken.

Arenden met bruine ruggen zwommen
 midden in de duizelingwekkende afgrond
 tussen ons en de meren – we lieten ze achter
 ons, het leken wel pluisjes.

Ijsschotsen ramden de stranden en braken;
 maar er was geen gebulder horen, alleen het
 dansen van de elven – ze zongen en
 zwierden in m'n ogen en oren!,

Åse (duizelig)
 De hemel beware me!

Peer Gynt
 Plots, op een onmogelijk steile plek, vloog
 net voor de bok zijn poten een sneeuwhoen
 op van de spleet waarin ze verborgen zat, en
 klapwiekte kakelend en geschrokken.
 De bok maakte half rechtsomkeer en met
 een reuzensprong gooide hij ons allebei de
 diepte in!

Åse wankelt en grijpt naar een boomstam. Per Gynt gaat verder.

Peer Gynt
 Achter ons de zwarte bergwand, beneden
 ons een bodemloze afgrond!
 Eerst kliefdn we door mistlagen, dan door
 een vlucht meeuwen, die naar alle kanten
 krijzend uiteenstoven.

³ een Noorse mijl is tien kilometer.

⁴ en alen ("el") was ongeveer 0,65 m.

⁵ letterlijk: "veulen"

en zo gaat Per nog een tijdje door...

Uiteindelijk gelooft Åse hem natuurlijk toch niet:

Åse (*arrig*)

Ja, en løgn kan endevendes,
stases opp med brask og bram,
kledes i en nygjort ham,
så dens magre skrott ei kjennes.

Åse (*nijdig*)

Ja, je kunt een leugen binnenstebuiten
keren, ze opsmukken met veel tamtam,
ze in een nieuw kleedje steken zodat haar
magere lijf niet herkend wordt.

Maar Peer is niet onder de indruk:

Peer Gynt (*bissig*)

Jeg skal bli konge, keiser!

Peer Gynt (*driftig*)

Koning zal ik worden, keizer!

Åse

Å, trøste meg, nu reiser
siste resten av hans vett!

Åse

O, de hemel sta me bij, nu verliest hij nog
zijn laatste greintje verstand!

Peer Gynt

Jo, jeg skal! Gi bare tid!

Peer Gynt

Toch word ik het! Wacht maar!

Uiteindelijk zet hij Åse op het dak van de molen die bij het huis hoort om van haar gezeur af te zijn, en trekt hij zelf naar Hægstad, naar het trouwfeest van Ingrid, met wie hij eigenlijk zelf had moeten trouwen, maar die uiteindelijk aan de zwakkeling Mads Moen gekoppeld werd nadat Peer ervanonder gemuisd was.

Onderweg laat hij zijn fantasie weer de vrije loop:

Peer Gynt

Peer Gynt rider først, og der følger ham mange. –
Hesten har sølvtopp og gullsko fire.
Selv har han hansker og sabel og slire.
Kåpen er sid og med silke foret.
Gilde er de som ham følger i sporet.
Ingen dog sitter så staut på folen.
Ingen dog glitrer som han imot solen. -
Nede står folk i klynger langs gjerdet,
løfter på hatten og glaner i været.
Kvinnene neier sig. Alle kan kjenne
Keiser Peer Gynt og hans tusende svenne.
Tolvskillingsstykker og blanke marker
ned han som småsten på veien sparker.

Rike som grever blir alle i bygden.
 Peer Gynt rider tvers over havet i høyden.
 Engellands prins står på stranden og venter.
 Det samme gjør alle Engellands jenter.
 Engellands stormenn og Engellands keiser,
 der Peer rider frem, seg fra høybordet reiser.

Dit is een passage die nauwelijks letterlijk te vertalen valt; daarvoor is het parodiërend element (met rijm dat het pseudo-statige van Peers fantasie nog versterkt!) te sterk. Dit is de vertaling van Adama van Scheltema in moderne spelling:

Vooraan zijn mannen
 Rijdt er Peer, op 'n paard met goudtuig bespannen!
 De knol heeft een bos pluimen tussen zijn oren.
 Zelf heeft hij handschoenen, sabel en sporen,
 De mantel is lang met een voering van zijde.
 Dapper zijn zij, die achter hem rijden,
 Hij echter is toch de hoogste in waarde,
 Hij echter straalt toch het heerlijkst op aarde.
 Benee staan de mensen, een donker gewemel,
 Nemen hun hoede' af en kijken ten hemel.
 De vrouwen, die buigen zich. Doch allen staren
 Naar keizer Peer Gynt en zijne heerscharen.
 Nikkel- en zilvermunt, als kiezelstenen,
 Strooit hij met handenvol rondom zich henen.
 Allen in 't dorp komen nu tot welvaren.
 Peer Gynt jaagt over de westerbaren;
 Aan de kust staat Engellands prins hem to wachten
 Staan Engellands schonen en zijn grootmachten.
 Engellands keizer en adellijke leden
 Dalen de trap van de troon naar beneden.¹

¹ Een min of meer letterlijke vertaling zou als volgt luiden, maar verknoeit het hele effect:

Peer Gynt rijdt vooraan, en groot is zijn gevolg. De tuigage van zijn paard is van zilver en het heeft gouden hoeven. Zelf draagt hij handschoenen, sabel en schede. Zijn mantel is lang en heeft een voering van zijde. Splendide zijn zij, die achter hem rijden, maar niemand zit zo stoer op zijn paard als hij. Niemand kan aan zijn uitstraling tippen.
 Beneden staan de mensen in groepjes langs de omheining, nemen hun hoed af en kijken ten hemel. De vrouwen maken een buiging. Allen staren naar keizer Peer Gynt en zijn talrijk gevolg.
 Schellingen en marken strooit hij als keitjes om zich heen. Rijk in 't dorp worden ze allemaal.
 Hoog te paard rijdt Peer Gynt over de zee. Engellands prins wacht hem op aan het strand, net als alle vrouwen van Engeland. Dat geldt ook voor de groten van Engeland en de Engelse keizer. Waar Peer voorbijrijdt staan ze op van hun ereplaatsen

Op de bruiloft wordt hij door de meeste aanwezigen met de nek aangekeken, maar hij ontmoet er wel de jonge Solveig tot wie hij zich onmiddellijk aangetrokken voelt. Peer zou echter Peer niet zijn wanneer hij niet weer een streek uithaalt: hij gaat er met de bruid

vandoor, een wraakneming voor het feit dat Solveig van haar vader niet met hem mocht dansen.

Ingrids bruiloft, kostuumontwerp van Jürgen Rose

Samen met Ingrid trekt hij de bergen in, maar de volgende dag is hij haar al beu: ze kan immers niet met Solveigs bekoorlijkheid wedijveren:

Peer Gynt

Djevlen stå i alt, som minner!
Djevlen stå i alle kvinner, - -
uten en –
!

Ingrid

Hvem er den ene?

Peer Gynt

Ikke dig.

Ingrid

Hvem er det da?

Peer Gynt

Gå! Gå dit du kom ifra!
Fort! Til far din!

Peer Gynt

Naar de duivel met herinneringen!
Naar de duivel met alle vrouwen, --
behalve één –

Ingrid

Wie dan wel?

Peer Gynt

Jij bent het niet.

Ingrid

Maar wie dan wel?

Peer Gynt

Maak dat je wegkomt!
Vlug! Naar je vader!

Peer Gynt en de drie meisjes van de zomerboerderij in een opvoering door Den Nationale Scene in 1896
Foto: Teaterarkivet UiB

In de bergen beleeft Peer allerlei fantastische avonturen. Hij wordt meegenomen door drie wulpse meisjes van een zomerboerderij en speelt een spelletje opbod met de in het groen geklede dochter van "Dovregrubben", de trollenkoning van Dovrefjell:

Peer Gynt

Vi kongssønner slår ikke kvinnfolk og slikt.

Den grønnkledde

Er du kongssønn?

Peer Gynt

Ja.

Den grønnkledde

Jeg er Dovrekongens datter.

Peer Gynt

Er du det? Se, det treffer jo godt.

Den grønnkledde

Inne i Ronden har far min sitt slott.

Peer Gynt

Da har mor min et større, så vidt jeg fatter.

Peer Gynt

Wij koningszonen slaan geen vrouwen.

De vrouw in het groen¹

Ben jij een koningszoon?

Peer Gynt

Ja

De vrouw in het groen

Ik ben de dochter van de koning van het Dovregebergte².

Peer Gynt

Echt? Dat komt dan goed uit.

De vrouw in het groen

In Ronde³ bevindt zich het paleis van mijn vader.

Peer Gynt

Voor zover ik het begrijp, is dat van m'n moeder wel groter.

Den grønnkledde

Kjenner du far min? Han heter kong Brose.

Peer Gynt

Kjenner du mor min? Hun heter dronning Åse.

Den grønnkledde

Når far min er sint, så sprekker fjelle.

Peer Gynt

De raper, bare mor min tar på å skjelle.

Den grønnkledde

Far min kan spenne under høyeste hvelven.

Peer Gynt

Mor min kan ride gjennom strieste eleven.

Den grønnkledde

Har du annen kledning enn de fillene der?

Peer Gynt

Hå, du skulle se mine søndagsklær.

De vrouw in het groen

Ken je m'n vader? Koning Brose is z'n naam

Peer Gynt

Ken je m'n moeder? Koningin Åse is haar naam.

De vrouw in het groen

Mijn vaders woede doet bergen splijten.

Peer Gynt

Wanneer mijn moeder begint te schelden, schudden de bergen al.

De vrouw in het groen

Mijn vader kan het hoogste gewelf een trap verkopen.

Peer Gynt

Mijn moeder rijdt probleemloos door de snelst stromende rivier.

De vrouw in het groen

Heb je nog andere kleren dan die vodden daar?

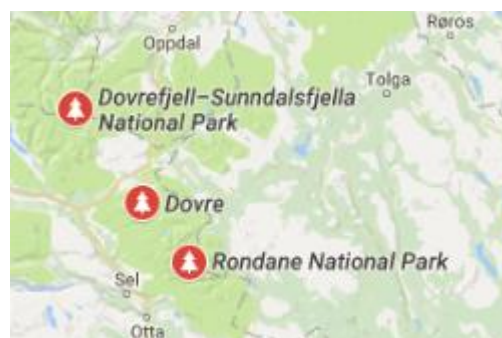
Peer Gynt

Je zou me eens moeten zien in m'n zondagse pak.

¹ ze wordt algemeen beschouwd als een "hulder", een vrouwelijk bovennatuurlijk wezen dat vaak opduikt in de Noorse volksverhalen.

² Dovrefjell is een bergmassief op de grens tussen Zuid-Noorwegen en Trøndelag.

³ "Rondeslotten" is de hoogste top van het hooggebergte Rondane.

Peer laat zich meelokken naar het paleis en ontmoet daar Dovregubben.

"Peer Gynt i Dovregubbens hall" (1913), een aquarel van de bekende Noorse tekenaar en illustrator Theodor Kittelsen.

Er ontspint zich in een gesprek over het verschil tussen een trol en een mens:

Dovregubben

Hva er forskjellen mellem troll og mann?

Peer Gynt

Der er ingen forskjell, såvidt jeg ser.
Stortroll vil steke og småtroll vil klore;
likeså hos oss, hvis bare de turde.

Dovregubben

Sant nok; vi er ens i det og mer.
Men morgen er morgen, og kveld er kveld,
så forskjell blir der nu likevel. -
Nu skal du høre hva det er for noe:
der ute, under det skinnende hvelv,
mellem menn det heter: "Mann, vær dig selv!"
Her inne hos oss mellem trollenes flokk
det heter: "Troll, vær dig selv – nok!"

Dovregubben

Wat is het verschil tussen een trol en een mens?

Peer Gynt

Er is geen verschil, voor zover ik kan zien.
Grote trollen willen je roosteren, kleine
trollen willen je krabben. Wij zouden net
hetzelfde doen, als we maar durfden.

Dovregubben

Dat is waar; daarover zijn we het eens en
over nog meer. Maar een morgen is een
morgen en een avond is een avond, en toch
is er een klein verschil.
Laat me het je verklaren: bij jullie buiten,
waar de zon schijnt, wil men "zichzelf
zijn".
Bij ons onder trollen is de leus: "Trol, wees
jezelf – en dat is genoeg!"

Het verschil zit hem in het woordje "nok": een trol hoeft geen ambities te hebben: zelfgenoegzaamheid is voldoende. Dovregubben staat in Peer Gynt symbool voor

selvgod og trangsynt dyrking av det hjemlige og det nasjonale (Hallvard Magerøy)

zelfvoldane en bekrompen verering van het inheemse en het nationale.

Nu wil Peer wel een beetje trol worden om met de dochter van de koning te kunnen trouwen en haar vader later op te volgen (een koeienstaart bijvoorbeeld vindt hij niet erg) maar niet helemaal:

Dovregubben

Det er underlig med den menneskeart;
den henger i så merkverdig lenge.
Får den i dyst med oss en flenge,
setter den vel arr, men den heles snart.
Min svigersønn er nu så føyelig som nogen;
villig har han kastet kristenmannsbroken,
villig har han drukket av mjødpokalen,
villig har han bundet bak på seg halen, --
så villig, kort sagt, til alt hva vi bad ham,
at trygt jeg tenkte den gamle Adam
var en gang for alle på porten jaget;
men se, med ett har han overtaket.
Ja-ja, min sønn, så må du i kur
mot denne hersens menneskenatur.

Dovregubben

De menselijke natuur is toch iets
eigenaardigs; er blijft altijd iets van hangen.
Wanneer hij in een confrontatie met ons
een dreun krijgt, houdt hij daar wel een
litteken aan over, maar de wonde zelf is
snel genezen.
Mijn schoonzoon is zo meegaand als gelijk
wie: zijn christenkleren heeft hij
uitgetrokken; van de beker met mede heeft
hij gedronken; de staart was voor hem
geen probleem. Kort gezegd: hij heeft alles
gedaan wat we hem vroegen zodat ik ervan
overtuigd was dat hij zijn oude neigingen
helemaal kwijt was. Maar kijk, ze hebben
weer de overhand gekregen. Ja ja, mijn
zoon, je hebt nog een behandeling nodig
om die verdomde menselijke natuur kwijt
te raken.

De oogoperatie waardoor hij alles zoals een echte trol zou zien weigert Per echter, en hij komt uiteindelijk in een uitermate lastig parket:

Peer Gynt

Du skal vite, jeg er hverken prins eller rik; -
og enten du så vil måle eller veie mig,
kan du tro du vinner ikke stort ved å eie
mig.

*Den grønnkleddede får ondt og bæres ut av
trollpiker.*

Dovregubben (*ser en stund på ham med høy
forakt; derpå sier han:*)

Peer Gynt

Je moet weten: ik ben prins noch rijk; en of
je me nu meten wilt of wegen; veel zal het
je niet opbrengen.

*De vrouw in het groen krijgt het te kwaad en
wordt door trolmeisjes naar buiten gedragen.*

Dovregubben (*kijkt hem een tijdje vol
minachting aan en zegt dan:*)

Hiv ham i knas mot bergveggen, barn!

Trollungene

Å, far, må vi først leke hubro og ørn!
Ulveleken! Gråmus og gloøyet katt!

Dovregubben

Ja, men fort. Jeg er arrig og søvnig. God natt! (*går*)

Peer Gynt (*jaget av trollungene*)

Slipp mig, djevelstøy! (*vil opp gjennom skorstenspipen*)

Trollungene

Tomtegubber! Nisser!
Bit ham bak!

Peer Gynt

Au! (*vil ned gjennom kjellerlemmen*)

Trollungene

Steng alle risser!

Hoftrollet

Hvor de morer sig, de små!

Peer Gynt (*kjempende med en liten trollunge, som har bitt sig fast i hans øre*) Vil du slippe, ditt skarn!

Hoftrollet (*slår ham over fingrene*)

Ta varsomt, slyngel, på et kongelig barn!

Peer Gynt

Et rottehul -! (*løper derhen*)

Trollungene

Nissebror! Det må du sperre!

Peer Gynt

Den gamle var fæl; men de unge er verre!

Gooi hem tot moes tegen de rotsen, kinderen!

De jonge trollen

Toe vader, mogen we eerst oehoe en arend met hem spelen! Het wolvenspel! Grijze muis en fonkeloog kat!¹

Dovregubben

Ja, maar niet te lang. Ik voel me nijdig en slaperig. Goeienacht! (*af*)

Peer Gynt (*achtervolgd door de jonge trollen*)

Laat me los, duivelsgebroed! (*probeert via de schoorsteenpijp te ontsnappen*)

De jonge trollen

Gnomen! Kobolds!
Bijt hem in zijn kont!

Peer Gynt

Au! (*probeert via het kelderluik weg te komen*)

De jonge trollen

Sluit alle kieren af!

De hoftrol²

En of de kinderen zich amuseren!

Peer Gynt (*vechtend met een jonge trol die zich in zijn oor vastgebeten heeft*) Laat los, stuk ongedierte!

De hoftrol (*geeft hem een klap op de vingers*)

Zo behandel je geen koningskinderen, jij slungel!

Peer Gynt

Een rattenhol! (*loopt ernaartoe*)

De jonge trollen

Kameraden kobolds! Sluit het af!

Peer Gynt

De ouwe was erg, maar de jonge zijn erger!

Trollungene
Fleng ham!

Peer Gynt

Akk; den, der var liten som en mus! (*løper om*)

Trollungene (*myldrer omkring ham*)
Steng gjerde! Steng gjerde!

Peer Gynt (*gråtende*)

Akk; var jeg en lus! (*han faller.*)

Trollungene

Nu i synet på ham!

Peer Gynt (*begravet i trolldyngen*)

Hjelp, mor, jeg dør!

Kirkeklokker ringer langt borte.

Trollungene

Bjeller i fjellet! Det er svartekjolens kjørl!

*Trollene flykter under bulder og hylende skrik.
Hallene styrter sammen; alt forsvinner.*

De jonge trollen
Verscheur hem!

Peer Gynt

Ach, was ik maar zo klein als een muis!
(*loopt in het wilde weg rond*)

De jonge trollen (*draaien om hem heen*)
Sluit de kring! Sluit de kring!

Peer Gynt (*hulend*)

Ach, was ik maar een luis! (*bij valt*)

De jonge trollen

Krab zijn ogen uit!

Peer Gynt (*"begraven" onder de trollen*)

Help, moeder, ik ga dood!

In de verte luiden kerkeklokken.

De jonge trollen

Klokken in het gebergte! De zwartrok³
komt eraan!

*Krijgend slaan de trollen met veel lawaai in alle
richtingen op de vlucht. De zaal stort in; alles
verdwijnt.*

¹ dit zijn blijkbaar (hoogstwaarschijnlijk sadistische) spelletjes waarmee de jonge trollen zich vermaken.

² Dovregubben heeft net zoals "gewone" koningen een aantal hovelingen.

³ een allesbehalve vleierende benaming voor een geestelijke.

Peer ontsnapt dus op het nippertje, maar er staat hem nog een bevreemdende ontmoeting te wachten:

*Belgmørke. Peer Gynt høres å hugge og slå
omkring sig med en stor gren.*

Peer Gynt

Gi svar! Hvem er du?

En stemme i mørket

Mig selv.

Peer Gynt

*Volkomen duisternis. Wel is te horen dat Peer
Gynt met een grote tak om zich heen bakt en
slaat.*

Peer Gynt

Geef antwoord! Wie ben je?

Een stem in het duister

Mezelf.

Peer Gynt

Av veien!

Stemmen

Gå utenom, Peer! Den er stor nok, heien.

Peer Gynt (*vil igjennem på et annet sted, men støter imot*)

Hvem er du?

Stemmen

Mig selv. Kan du si det samme?

Peer Gynt

Jeg kan si hva jeg vil; og mitt sverd kan ramme!

Akt dig! Hu, hei, nu faller det knusende!
Kong Saul slo hundred; Peer Gynt slo tusende! (*slår og bugger*) Hvem er du?

Stemmen

Mig selv.

Peer Gynt

Det dumme svar kan du gjemme; det gjør ikke saken klar. Hva er du?

Stemmen

Den store Bøygen.

Peer Gynt

Nå, så!

Før var en svart; nu tykkes den grå.
Av veien, Bøyg!

Stemmen

Gå utenom, Peer!

Laat me door!

De stem

Maak een omweg, Peer! De hoogvlakte is groot genoeg.

Peer Gynt (*probeert een andere plaats, maar opnieuw wordt hem de weg versperd*)

Wie ben jij?

De stem

Mezelf? Kan jij hetzelfde zeggen?

Peer Gynt

Ik kan zeggen wat ik wil, en let maar op voor mijn zwaard! Asjebliedt, pak aan!
Koning Saul¹ doodde er honderden; Peer Gynt doodde er duizenden! (*slaat en haket*)
Wie ben jij?

De stem

Mezelf.

Peer Gynt

Hou dat domme antwoord nu maar voor jezelf; ik schiet er niks mee op. Wat ben je?

De stem

Ik ben de grote Bøyg.

Peer Gynt

Wel, wel!

Het raadsel was zwart, nu wordt het grijs.
Laat me door Bøyg!

De stem

Maak een omweg, Peer!

¹ De eerste koning van Israel, vocht tegen de Filistijnen en de Amalekieten, boekte een aantal overwinningen maar werd uiteindelijk zelf verslagen en gedood.

Over de exacte betekenis van Bøygen (het woord is etymologisch verwant met het werkwoord "å bøye" – buigen) is al heel veel geschreven. Makkelijk te vertalen is "Bøyd" zeker niet. Engelse vertalers van het stuk (Michael Meyer, Christopher Fry / Johan Fillinger, R. Farquharson Sharp) laten de naam vaak onvertaald. Philippe Caspar vertaalt "Bøyd" als "Le grand Courbe". Christian Morgenstern heeft het over "Der Krumme",

Adama van Scheltema over "de grote Kronkel" en Logeman over "De Buig". Zeer interessant is Marcel Ottens "'t Grote Obstakel".

Net als een aantal andere personages uit Peer Gynt komt ook Bøygen voor in de Noorse volksverhalen. In een van Asbjørnsens Norske huldre-eventyr is hij een jotun, een groot en sterk bovennatuurlijk wezen dat voortdurend overhoop ligt met mensen én goden. Hij ligt in de vorm van een slang rond een zomerboerderij en wordt uiteindelijk door een schutter die hij niet door wil laten doodgeschoten.

De algemene symbolische betekenis van Bøygen in Peer Gynt is wel duidelijk. Hij brengt een boodschap die Peer uiteindelijk tot zijn motto zal verheffen: "gå utenom" – "ga de problemen uit de weg."

Peer gaat de strijd met Bøygen aan, en net zoals het met de trollen het geval was, dreigt hij het onderspit te delven, maar wordt opnieuw door klokkengelui (en psalmgezang) gered. De Bøyg verdwijnt in het niets met de beroemd geworden woorden "*Han var for sterk. Det stod kvinner bak ham*" – "*Hij was te sterk – er stonden vrouwen achter hem.*"

Na de ontvoering van Ingrid is Peer vogelvrij verklaard. Hij bouwt een huisje in het bos. Solveig bezoekt hem en zegt dat ze haar familie voor hem in de steek heeft gelaten:

Solveig

På hele Guds vide jord
har jeg ingen å kalle for far eller mor.
Jeg har **løst** meg fra alle.

Peer Gynt

Solveig, **du vene**, --
for å komme til meg?

Solveig

Ja, til deg alene;
du får være meg alt, både venn og trøster.

Solveig

Op heel Gods uitgestrekte aarde
is er niemand die ik vader of moeder kan
noemen. Ik heb me van iedereen
losgemaakt.

Peer Gynt

Solveig, jij liefste...
en deed je dat voor mij?

Solveig

Ja, voor jou alleen,
jij alleen brengt me vriendschap en troost.

Maar Peers verleden achtervolgt hem. De dochter van de trollenkoning ("de vrouw in het groen") duikt weer op samen met een slungelachtige jongen van wie ze beweert dat hij Gynts zoon is. De raad van Bøygen indachtig vlucht Peer en laat hij Solveig alleen in het huisje achter.

Ondertussen hebben Ingrids ouders beslag laten leggen op Åses resterende bezittingen. Alleen een kale woning bezit ze nog. Peer vindt zijn moeder op haar doodsbed en verzacht haar lijden met een sprookje over een sledetocht naar het Soria Moria slot. Het is een passage die aantoont dat fantasie niet altijd een probleem is, maar soms nodig en onvermijdelijk (de dichterlijke fantasie bijvoorbeeld):

Det er med Peers fantasi som med de andres. Vel kan den misbrukes, men derfor kan den meget vel være hans fornemste åndelige gave (Daniel Haakonsen)

Het is met Peers fantasie zoals met die van de anderen: ze kan misbruikt worden, maar dat belet niet dat ze ook zijn belangrijkste geestelijke talent kan zijn.

Peer Gynt

I Soria-Moria-Slottet
er der gilde hos konge og prins.
Hvil dig på sledeputen;
jeg kjører dig dit over mo –

Åse

Men, snille Peer, er jeg buden?

Peer Gynt

Ja, det er vi begge to. *(kaster en snor om stolen, hvor katten ligger, tar en kjepp i hånden og setter sig foran på sengefoten)* Hypp! Vil du rappe dig, svarten!
Mor, du fryser vel ei?
Jo-jo; det kjennes på farten,
når Grane legger ivei!

Åse

Kjære Peer, hva er det som ringer –?

Peer Gynt

De blanke dumbjeller, mor!

Åse

Hu, nei da, hvor hult det klinger!

Peer Gynt

Nu kjører vi over en fjord.

Åse

Jeg er redd! Hva er det som bruser
og sukker så underlig vilt?

Peer Gynt

Det er granene, mor, som suser
på moen. Sitt bare stilt.

Åse

Det gnistrer og blinker langt borte.

Peer Gynt

In het Soria Moriaslot¹
vieren koning en prins feest.
Rust maar uit op het kussen in de slee;
ik breng je er over de hei naartoe–

Åse

Maar, lieve Peer, ben ik uitgenodigd?

Peer Gynt

Ja, dat zijn we allebei. *(gooit een touw rond de stoel waarop de kat ligt, neemt een stok vast en gaat aan de voet van het bed zitten)* Ju, schiet op, m'n zwarte ros!
Moeder, je krijgt het toch niet koud?
Ja, ja, je voelt het wel
wanneer Grane² tempo maakt!

Åse

Zeg Peer, wat klingelt er daar?

Peer Gynt

Het zijn de glanzende bellen van de slee,
moeder.

Åse

Hu, het klinkt zo holl!

Peer Gynt

Nu rijden we over een fjord.

Åse

Ik ben bang. Wat bruist
en zucht daar zo opvallend wild?

Peer Gynt

Het zijn de sparren moeder, die ruisen
op de hei. Rustig maar.

Åse

Het glinstert en blinkt daar in de verte.

Hvor kommer den lysningen fra?

PEER GYNT

Fra slottets ruter og porter.
Kan du høre, de danser?

Åse

Ja.

Peer Gynt

Utenfor står Sankt Peder
og byr dig stige inn.

Åse

Hilser han?

Peer Gynt

Ja, med heder,
og skjenker den søtteste vin.

Åse

Vin! Har han også kaker?

Peer Gynt

Ja, da! Et smekkkfullt fat.
Og salig prostinnen lager
dig kaffe og eftermat.

Åse

Å, kors; kommer vi to sammen?

Peer Gynt

Så titt og så jevnt du vil.

Åse

Å nei da, Peer, for en sammen
du kjører mig, stakkar, till!

Peer Gynt (*smekker med piskan*).

Hypp; vil du rappe dig, svarten!

Åse

Kjære Peer, du kjører vel rett?

Peer Gynt (*smekker igjen*).

Waar komt dat schijnsel vandaan?

Peer Gynt

Van de ramen en de deuren van het slot.
Hoor je dat er gedanst wordt?

Åse

Ja.

Peer Gynt

Voor het slot staat Petrus
om je te verwelkomen.

Åse

Groet hij ons?

Peer Gynt

Ja, hij maakt een diepe buiging
en biedt ons zijn zoetste wijn aan.

Åse

Wijn! Is er ook koek?

Peer Gynt

Natuurlijk! Een schaal tot aan de rand
gevuld.
En de betreurde vrouw van de dominee³
zorgt voor koffie en toetjes.

Åse

O, kunnen we dan met elkaar praten?

Peer Gynt

Wanneer en zo vaak je maar wilt.

Åse

O, Peer, zoveel heerlijkks voor een oude
vrouw als ik!

Peer Gynt (*klakt met de zweep*)

Ju, zet er vaart achter, m'n zwarte ros!

Åse

O Peer, je volgt toch wel de rechte weg?

Peer Gynt (*klakt nog een keer*)

Her er brede veien.

Åse

Den farten,
den gjør mig så låk og trett.

Peer Gynt

Der ser jeg slottet sig høyne;
om litt så er kjørslen slutt.

Åse

Jeg vil ligge og lukke øyne
og lite på dig, min gutt!

Peer Gynt

Rapp dig, Grane, min traver!
I slottet er stimlen stor;
mot porten de myldrer og kaver.
Nu kommer Peer Gynt med sin mor!
Hva sier du, Herr Sankt Peder?
Får ikke mor slippe inn?
Jeg mener du lenge leter,
før du finner så ærlig et skinn.
Om mig vil jeg ikke snakke;
jeg kan vende ved slottets port.
Vil I skjenke mig, tar jeg til takke;
hvis ei, går jeg like-nøyd bort.
Jeg har diktet så mang en skrøne,
som fanden på prekestol,
og skjelt min mor for en høne,
fordi hun kaklet og gol.
Men henne skal I akte og hedre
og gjøre det riktig til lags;
her kommer ikke noen bedre
fra bygdene nutildags. –
Ho-ho; der har vi Gud Fader!
Sankt Peder, nu får du dit!
(med dyp stemme.)
"Hold opp med de kjøkemester-lader;
Mor Åse skal slippe fritt!"
(ler høyt og vender sig om tilt moren)
Ja, var det ikke det jeg visste?
Nu ble der en annen dans!
(angst)
Hvorfor ser du, som øyet skulle briste?
Mor! Er du fra samling og sans –!

De weg is breed.

Åse

De snelheid
maakt me ziek en moe.

Peer Gynt

Kijk, daar verheft het slot zich al;
Onze rit zit er zo meteen al op.

Åse

Dan leg ik me nu neer en sluit de ogen
en vertrouw op jou, mijn zoon.

Peer Gynt

Draaf maar door Granel!
In het slot krioelt het van het volk;
Allen zwermen ze naar de poort toe.
Hier zijn Peer Gynt en z'n moeder!
Wat zeg je me nu, Heer Petrus?
Mag m'n moeder er niet in?
Lang zul je moeten zoeken
voor je zo'n eerlijk mens vindt.
Over mezelf wil ik het niet hebben;
Verder dan de poort hoef ik niet.
Geef je me een drink, dan neem 'k hem
aan; doe je dat niet dan ga ik zonder
morren weg.
Ik heb al evenveel gelogen
als de duivel op de preekstoel doet,
en m'n moeder een kip genoemd
omdat ze kakelde en kraaide⁴.
Maar haar moet u eren en waarden
en goed voor haar zorgen hier;
een betere is er niet te vinden in de buurten
hieromheen.–
Hoho, daar hebben we God de Vader!
Beste Petrus, nu krijg je ervanlangs!
(met een diepe stem) "Hou op met die
ambtenarij⁵ en laat moeder Åse er nu in!"
(lacht luid en keert zich naar zijn moeder om)
Wel, wist ik het niet?
Nu zingt Petrus een toontje lager
(angstig) Waarom lijken je ogen nu te
breken?
Moeder! Voel je je niet goed?

(går opp til hodegjerdet)
 Du skal ikke ligge og glane -!
 Snakk, mor; det er mig, din gutt!
(føler varsomt på hennes panne og hender; derpå
kaster han snoren bort på stolen og sier dempet:)
 Ja så! – Du kan hvile dig, Grane;
 for rett nu er reisen slutt.
(lukker hennes øyne og bøyer sig over henne)
 Ha takk for alle dine dager,
 for bank og for barnebyss! –
 Men nu får du takke tilbake –
(trykker kinnen mot hennes munn)

(loopt naar het hoofdeinde)
 Staar niet zo!
 Moeder, zeg iets; ik ben het, je zoon!
(raakt voorzichtig haar voorhoofd en handen aan;
gooit dan het touw op de stoel en fluistert:)
 Ja, rust jij maar uit, Grane;
 de reis is nu wel afgelopen.
(sluit haar ogen en buigt zich over haar heen)
 Bedankt voor heel je leven,
 voor pakken slaag en wiegeliedjes!
 Maar bedank jij me nu ook⁶ –
(drukt zijn wang tegen haar mond)

¹ "Soria Moria slott" is de titel van een Noors volkssprookje dat werd opgetekend door Peter Chr. Asbjørnsen. De held, Halvor, gaat er op zoek naar het slot en vindt er de verdwenen prinses, wat van het slot het symbool van perfect geluk maakt. Bij Ibsen staat het voor de hemel (zie wat volgt)

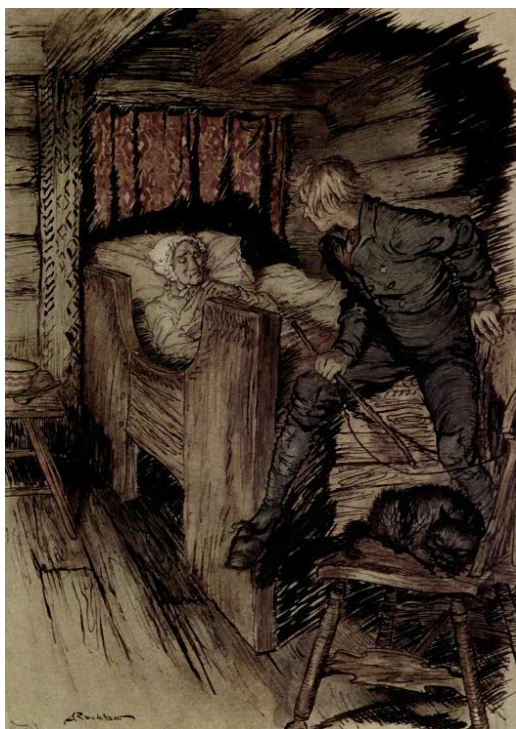
² Grane is ook de naam van Siegfrieds paard in het Nibelungenlied.

³ deze figuur wordt soms gezien als Maria, de moeder van Jezus.

⁴ d.w.z. omdat ze woedend op me was.

⁵ een "kjøgemester" was eigenlijk een "ceremoniemeester bij een plattelandsbruiloft"

⁶ d.w.z. voor de rit

Åses dood, tekening van Arthur Rackham
 (1867-1939)

En dan maakt het verhaal een sprong van een paar tientallen jaren en bevinden we ons plots op een jacht voor de kust van Marokko, waar een rijke Peer Gynt (het lijkt wel alsof hij zijn dromen toch gerealiseerd heeft) van middelbare leeftijd zich met een aantal karikaturaal getekende vleiers omringd heeft:

Monsieur Ballon

De er jo norsk?

Peer Gynt

Av fødsel, ja!
Men verdensborger av gemytt.
For hva jeg har av lykken nytt,
jeg takke kan Amerika.
De vel forsynte bokreoler
jeg skylder Tysklands yngre skoler.
Fra Frankrike fikk jeg mine vester,
min holdning og min skjerv av ånd,
fra England en arbeidsom hånd
og skjerpet sans for eget beste.
Av jøden har jeg lært å vente.
Litt hang til dolce far niente
jeg fra Italia fikk i sending,
og en gang i en snever vending
jeg økte mine dagers mål
ved bistand av det svenske stål.

Monsieur Ballon

U bent toch Noors?

Peer Gynt

Van geboorte, ja!
Maar een wereldburger van inborst.
Het geluk waarvan ik tot nu toe heb
genoten, ben ik verschuldigd aan Amerika.
De goedgevulde boekenplanken
heb ik aan de jonge Duitsers te danken.
Van Frankrijk kwamen mijn kleren,
mijn houding en mijn scherpe geest,
van Engeland mijn werklust en een
verscherpt zintuig voor mijn eigen welzijn.
De joden leerden me te wachten.
Wat de Italianen me zonden
was een hang naar dolce far niente,
en één keer, in een moeilijk parket,
verhoogde ik mijn aantal dagen
met behulp van het Zweedse staal.

Peer Gynt in Marokko. Opvoering in
Det Nationale Scene 1969. Foto Trygve
Schönfelder

Een echte "wereldburger" dus. Zijn filosofie komt kort samengevat hier op neer:

Hva skal mannen være?

Seg selv: det er mitt korte svar,
Om seg og sitt han skal seg kjære.
Men kan han det som pakk-kamel

Waarnaar moet je streven?

Jezelf te zijn is mijn korte antwoord,
Om jezelf en wat je hebt moet je je
bekommeren. Maar kun je dat als je een

for andres ve og andres vel?

lastkameel bent voor het wel en wee van anderen?

Heel rijk is hij vooral geworden met de verkoop van neger-slaven (in de Verenigde Staten) en van afgodenbeelden (in China). Heeft hij dan nog enig moreel besef overgehouden?

Eerst lijkt het van wel wanneer hij zijn gasten vertelt dat

Peer Gynt

I aften farten står mot nord.
Avisene jeg fikk om bord,
beretter meg en viktig nyhet, --!
(reiser seg med hevet glass)
Det er som lykkes uten opphør
bær hjelp til den der selv har kryhet –

Herrene

Nu? Si oss –!

Peer Gynt

Hellas er i opprør.

Alle fire *(springer opp)*

Hva! Grekerne –?

Peer Gynt

Har reist seg hjemme.

De fire

Og tyrken er i klemme! *(tømmer glasset)*

Peer Gynt

Vanavond zeilen we naar het noorden.
De kranten me aan boord bezorgd
vertellen me belangrijk nieuws!
(staat op en heft het glas)
Het lijkt wel alsof de voorspoed wie lef
heeft onophoudelijk helpt –

De vier heren

Vertell!

Peer Gynt

De Grieken roeren zich.

Alle vier *(springen overeind)*

Wat! De Grieken –?

Peer Gynt

Zijn in opstand gekomen.

De vier

En de Turk zit in de knoei *(drinkt zijn glas leeg)*

Het lijkt er dus op alsof Gynt de Grieken in hun vrijheidsstrijd tegen de Turken wil/zal helpen. Maar al spoedig komt de aap uit de mouw: hij kiest voor zijn geld en de kant van de Turken:

Peer Gynt *(tier litt, stotter seg til en stol og antar en fornem mine)*

Hør, mine herrer, det er best
vi skilles, før den siste rest
av vennskap blarfrer bort i røk.
Hvo intet eier, lett vint vover.
Når man av verden råder knapt
den stripe muld man skygger over,
man til kanonmat er som skapt.
Men står man berget på det tørre,

Peer Gynt *(zwijgt een ogenblik, leunt tegen een stoel en trekt zijn mond in een deftige plooi)*

Mijne heren, ik geloof dat onze wegen hier
best scheiden voor het laatste restje
vriendschap in rook opgaat.
Wie niets bezit, is al gauw tot een gok
bereid.
Wanneer men op deze wereld amper kan
beschikken over de streep grond waarop
zijn schaduw valt, is men als het ware tot

som jeg, da er ens innsats større.
 Gå De til Hellas. Jeg skal sende
 Dem gratis væpnede i land.
 Jo mer De øker stridens brann,
 dess bedre kan jeg buen spenne.
 Slå smukt for frihet og for rett!
 Løp storm! Gjør tyrken helvetet hett; --
 og slutt med heder Deres dage
 på janitsjarens lansestake. --
 Men ha meg unnskyldt. (*slår på lommen*)
 Jeg har mynt
 og er meg selv, Sir Peter Gynt.

kanonnenvlees voorbestemd.
 Maar wanneer men, zoals ik, zijn schapjes
 op het droge heeft is de inzet groter.
 Gaat u naar Griekenland. Ik zal voor gratis
 wapens zorgen. Hoe meer u de strijd
 aanwakkert, hoe meer ik kan verdienen!¹
 Vecht erop los voor vrijheid en voor recht.
 Erop af! Leg de Turken het vuur aan de
 schenen en eindig jullie dagen op de lans
 van een janitsaar². –
 Maar zonder mij. (*klop op zijn jaszak*) Mijn
 geld zit hier – en ik ben en blijf mezelf: Sir
 Peer Gynt.

¹ d.w.z. door zelf wapens aan de Turken te verkopen.

² elitesoldaat in het Ottomaanse leger.

Scene uit de "dartele" Peer Gynt-opvoering (in de regie van Baltasar Kormakur) op het Ibsenfestival 2006 (foto: Eddi)

Zijn "gasten" gaan er echter met zijn boot vandoor en Peer blijft alleen in de woestijn achter. In Afrika beleeft hij nog allerlei avonturen. Hij doet zich voor als een profeet. Hij heeft een affaire met het Arabische meisje Anitra, dat alleen in zijn juwelen geïnteresseerd is en hem daarna achterlaat in de woestijn.

Anitra's dans (illustratie van Arthur Rackham)

Peer beklagt zich daarna over de zwakheid van de vrouwen:

og kvinnene, – det er en skrøpelig slekt! | en de vrouwen, – echt het zwakke geslacht!

En dan switcht Ibsen plots voor enkele momenten naar Noorwegen, waar een vrouw van middelbare leeftijd (duidelijk Solveig) een lied zingt:

Kanskje vil der gå både vinter og vår,
og neste sommer med, og det hele år;
men en gang vil du komme, det vet jeg
visst;
og jeg skal nok vente, for det lovte jeg sist.

Misschien zullen winter en lente
voorbijgaan
en de zomer ook, en het hele jaar;
maar ooit zal je komen, daar ben ik zeker
van
en ik zal op je wachten, want dat heb ik je
beloofd.

Die passage is ook erg bekend geworden als "Solveigs song" uit de "Peer Gyntsuite" van Edvard Grieg (zie bijvoorbeeld: <https://www.youtube.com/watch?v=lgKn6N697iE>)

Daarna komen we opnieuw bij Peer Gynt terecht, die zich ondertussen op de archeologie en de kunstgeschiedenis geworpen heeft, maar uiteindelijk keizer wordt in het gekkenhuis van Cairo. Op die manier "realiseert" hij toch de droom uit zijn jonge jaren die hij in Marokko nog eens herhaald had: "å bli keiser".

Dit deel van Peer Gynt bevat veel meer (satirische) toespelingen op toenmalige situaties dan de rest van het stuk. Niet te verwonderen dus dat er in buitenlandse producties van het stuk in dit gedeelte vaak heel wat coupures en aanpassingen aangebracht worden.

Zo zou Gynt als profeet een spottende verwijzing kunnen zijn naar het sektewezen in Noorwegen, waar zoveel mensen de enige waarheid in pacht hebben (R.C. Boer), en wordt de passage waarin Peer in het gekkenhuis van Cairo ene Huhu ontmoet algemeen gezien als een aanval op de voorstanders van het Landsmål, de nieuwe, vooral uit West-Noorse dialecten samengestelde Noorse taal die het Deens-Noorse Riksmål zou moeten vervangen.

In het land Malabar, zo zegt Huhu, hebben de Portugezen en de Hollanders het voor het zeggen gekregen:

Disse folk har språket blandet; --
de er herrer nu i landet. -
Men i tiden lengst forgangen
rådet der orangutangen.
Han var skogens mann og herre;
fritt han torde slå og snerre.
Som naturens hånd ham skapte,
så han gren og så han gapte.
Uforment han torde skrike;
han var hersker i sitt rike. --
Akk, men så kom fremmedåket
og forplumret urskogs-språket.
Firehundreårig natten
ruget over apekatten;
og man vet, så lange netter
landsens folk i stampe setter. --
Skogens urlyd er forstummet;
ikke lenger blir der brummet; -
skal vi våre tanker male,
må det skje ved hjelp av tale.
Hvilken tvang for alle stender!
[...]
Jeg har prøvet på å fekte
for vårt urskogs-mål, det ekte,
prøvet å belive liket, –
hevdet folkets rett til skriket,
skreket selv og påvist trangen
til dets bruk i folkesangen. –
Skralt man dog min idrett skatter.

Deze heren hebben onze taal
vermengelmoesd en zijn nu de baas in het
land, waar heel lang geleden de orang-
oetang heerste.
Hij was de heer en koning van het woud
die naar eigen goeddunken slaan en
grauwen kon. De natuur had hem zo
geschapen dat hij grimassen trok en jankte.
Zonder beperking kon hij schreeuwen; hij
was immers zijn eigen baas.
Maar ach, daar kwam het vreemde juk en
bedierf de oerwoudtaal.
Een vierhonderd jaar lange nacht¹ had de
aap nu in zijn macht, en lange nachten
helpen niemand vooruit.
Het oorspronkelijke oerwoudgeluid was
verstomd, nergens werd er nog gegromd.
Willen we onze gedachten uiten, dan moet
nu iedereen onder dwang taal gebruiken.

[...]
Ik heb onze oerwoudtaal, de echte,
verdedigd, gepoogd het lijk weer tot leven
te brengen, zelf gekrijst over het recht van
het volk op gekrijst, 't belang ervan voor
het volkslied aangetoond.
Schraal echter word ik daarvoor beloond.

¹ deze formulering is een standaarduitdrukking geworden om de zogenaamde "dansketid" aan te duiden.

Meer specifiek zou de aanval gericht zijn op de landsmåldichter en –promotor Aasmund Olavsson Vinje (1818 – 1870), die zich negatief uitgelaten had over Ibsens Brand en vragen had bij de oprechtheid van Ibsens morele verontwaardiging in dat stuk" (R.C. Boer)

Dan maakt het verhaal opnieuw een sprong. Als oude en nogal berooide man keert Peer Gynt terug naar zijn vaderland. Op het schip dat hem daarheen voert laat hij zich tegenover de kapitein kennen als een verzuurde en egoïstische man wanneer ze het over de matrozen hebben:

Peer Gynt

Gifte? Har hjemme noen som venter?
Som gledes når de kommer? Hva?

Kapteinen

Ja vel, --
på fattigfolks måte.

Peer Gynt

Og kommer de en kveld,
hva så?

Kapteinen

Så tenker jeg kjerringen henter
litt godt for en gangs skyld –

Peer Gynt

Og lys i platen?

Kapteinen

Kan hende to; og en dram til maten.

Peer Gynt

Og så sitter de lunt? Har varme på gruen?
Har ungene om seg? Der er ståk i stuen;
der er ingen som hører den annen til
ende, –
slik glede er der på dem --?

Kapteinen

Det kunne vel hende.
Og derfor var det vakkert De lovte før,--
å spede litt til.

Peer Gynt

Zijn ze getrouwd? Hebben ze thuis iemand
die op ze wacht?

De kapitein

Jazeker, ook al zijn en blijven ze arm.

Peer Gynt

En als ze dan op een avond thuiskomen,
wat gebeurt er dan?

De kapitein

Ik vermoed dat hun vrouw dan voor één
keer iets lekkers op tafel zet –

Peer Gynt

En een kaars op tafel?

De kapitein

Misschien wel twee; en een borrel bij het
eten.

Peer Gynt

En dan zitten ze daar behaaglijk bij de
haard? Met de kinderen om zich heen? Met
lawaai in de kamer; en van pure blijheid
praten ze door elkaar, –

De kapitein

Dat zou wel kunnen.
En daarom was het zo edel van u om ze
wat geld te willen toestoppen.

Peer Gynt (*slår i relingen*)

Nei, om jeg gjør!

Tror De jeg er gal? Mener De jeg punger
ut til fromme for andres unger?

Jeg har surt nok slept for å tjene min mynt!
Ingen venter på gamle Peer Gynt.

Kapteinen

Ja, ja; som De vil; Deres penger er Deres.

Peer Gynt

Riktig! De er mine og ingen fleres.

Oppgjør, så fort de har anker i bunnen!

Min frakt fra Panama som kahyttspassasjer.

Så brennevin til folkene. Ikke mer.

Gir jeg mere, kaptein, kan De slå meg på
munnen!

Peer Gynt (*slaa op de reling*)

Nooit ofte nimmer!

Denkt u dat ik gek ben? Dat ik zal
afdokken voor andermans kinderen?

Ik heb zelf hard genoeg gewerkt voor wat
ik bezit. Thuis wacht er niemand op de
oude Peer Gynt.

De kapitein

Goed, zoals u wilt; het is uw geld.

Peer Gynt

Inderdaad! Het mijne en van niemand
anders. Geef me de afrekening zodra we
voor anker liggen. Ik betaal voor de
overtocht vanuit Panama en voor de hut.
De bemanning krijgt brandewijn van me.
Anders niets. Als ik meer geef, kapitein,
mag u me een klap in het gezicht
verkopen.

Op Peer Gynt zit er immers niemand te wachten, en dus gunt hij ook de matrozen het plezier van een leuke thuiskomst niet. Erg plezierig zal ook hun thuiskomst wel niet zijn wanneer ze dronken het schip verlaten...

Wat later, in gesprek met een "onbekende" passagier, die vaak als de geest van de flamboyante Engelse dichter Byron gezien wordt, klinkt het zo:

Det skal spørres i bygden

at Peer er kommen over havet i høyden!

Gården vil jeg vinne med ondt eller godt; –
jeg vil bygge den om; den skal lyse som et
slott.

Men ingen får lov å komme inn i stuen!

For porten skal de stå og dreie på luen; –

tigge og trygle, –det kan de fritt;

men ingen får en eneste skilling av mitt;

måtte jeg under skjebnens piskeslag hyle,

så finnes vel de jeg igjen kan pryde --

In het dorp zal het bericht de ronde doen
dat Peer Gynt als een grote meneer van
over de zee weergekeerd is!

De boerderij zal ik op de een of andere
manier weer in handen zien te krijgen, – ik
zal ze verbouwen tot een slot dat licht
uitstraalt.

Maar niemand komt erin!

Voor de poort mogen ze staan draaien met
hun mutsen – bedelen en smeken zoveel
ze maar willen; maar niemand krijgt ook
maar een muntje. Ik heb de zweepslagen
van het lot gevoeld, nu ben ik het die ze
uitdelen zal.

Daniel Haakonsen heeft duidelijk aangetoond dat Ibsen Byrons werk kende en ook bewondering voor hem had, ook al koos hij zelf uiteindelijk voor een burgerlijke levenswandel die het totale tegengestelde was van datgene waar Byron voor stond.

De "onbekende" vraagt Peer of hij na diens dood (tijdens een schipbreuk bijvoorbeeld) diens lichaam zou mogen obduceren om de plaats te kunnen achterhalen waar de dromen zich bevinden. Peer is not amused, en de implicatie is dat ook al heeft Peers voorbije leven wel iets byronesk, hij toch maar een flauw afkooksel van de dichter is.

Wanneer het schip inderdaad schipbreuk lijdt, kiepert Gynt zonder problemen de kok (de armste onder de matrozen) van een stuk wrakhout om zijn eigen hachje te redden.

Het contrast tussen Peer Gynts houding en de inhoud van de lijkrede die een geestelijke uitsprekt op de begrafenis van een eenvoudige Noorse boer is enorm:

Han var ei rik, og heller ei forstandig,
hans røst var spak, hans holdning var
umandig,
sin mening bar han vekt og uvisst frem,
og knapt han rådig var i eget hjem;
i kirken tren han, som han ville bede
om lov til, andre lik, å tage sete.
[...]
Jeg minnes godt for mange herrens år
en morgen; der blev holdt sesjon på Lunde.
Det var i krigens tid. I alles munne
var landets trengsler og dets fremtids kår.
Jeg var til stede. Midt for bordet satt
kapteinen mellem lensmann og sersjanter;
og gutt for gutt blev målt på alle kanter
og skreven inn og tagen til soldat.

[...]
Da roptes opp et navn. En ny kom frem,
en, der var blek, som sne på breens Brem.
Han kaldtes nærmere; han nådde bordet; -
den høyre hånd var hyllet i en klut; -
han gispet, svelget, snappet efter ordet, -
men fant ei mæle, tross kapteinens bud.
Dog jo, til sist; og da, med brand på kinnet,
med tungen sviktende og atter rapp,
han mumlet noe om en sigd, som glapp
og skar i våde fingren av til skinnet.
Der blev i stuen stillhet samme stund.
Man skiftet øyekast; man trakk på munn;

Rijk was hij niet, en evenmin verstandig,
zijn stem was zwak, zijn houding slap,
wanneer hij iets zei klonk hij onzeker,
zelfs in zijn eigen huis ging het er zo aan
toe. Wanneer hij de kerk binnenkwam leek
het alsof hij smekend wou vragen om zoals
de anderen te gaan zitten.

[...]
Ik weet nog goed hoe er vele jaren geleden
in Lunde¹ een keuring was voor de
soldaten.
Er was een oorlog aan de gang. Iedereen
had het over 's lands bezoeking en hoe het
nu verder moest. Ik was erbij. Achter de
tafel, tussen de ambtenaar en de
sergeanten, zat de kapitein, en jongeman na
jongeman werd nauwkeurig bekeken en
dan ingeschreven als soldaat.

[...]
Toen werd er weer een naam afgeroepen.
Iemand kwam naar voren, bleek als
gletsjersnieuw. Hij werd dichterbij
geroepen en stond dan voor de tafel met
zijn rechterhand gewikkeld in een lap.
Hij snakte naar adem, slikte, wou iets
zeggen, maar bleef stom onder het bevel
van de kapitein.
Ja, na lange tijd, met schaamte op de
wangen, met een tong die hem niet hielp en
snel, mompelde hij iets over een sikkeldie
hem ontglipte en per ongeluk zijn vinger

man stenet gutten med de stumme blikke.
 Han kjente haglen, men han så den ikke.
 Da stod kapteinen opp, den gamle, grå; -
 han spyttet, pekte ut og sa: gå!
 Og gutten gikk. Man vek til begge sider,
 så der i midten blev en spissrotsgang; -
 han vant til dørs; der satte han på sprang; -

[...]

Han hadde hjemme borte mellom fjellene. -
 Et halvår etter var det hit han kom
 med mor og spedebarn og festekvinne.
 Han bygslet jord etsteds på heien inne,
 hvor ødemarken grenser opp mot Lom.
 Han giftet sig så fort som gjørlig kun;
 han tømret hus; han brøt den hårde grunn;
 han kom i vei, hva mang en akerfleck
 fortalte der den bølget gul og kjekk; -
 ved kirken bar han høyre hånd i lommen, -
 men hjemme tror jeg nok de fingrer ni
 fikk trelle fullt så sårt, som andres ti. -
 En vår blev allting revet bort av flommen.
 De slapp derfra med livet. Arm og nøken
 han tok på rydningsverket fatt på ny,
 og innen høsten kom, steg atter røken
 ifra en fjeldgård, lagt i bedre ly.

I ly? For flommen, ja - men ei for breen;
 to år derefter lå den under sneen.

Dog, mannens mot fikk skreden ikke
 krøket.

Han grov, han rensset, førslet, ryddet grus, -
 og før den neste vintersne var føket,
 stod reist for tredje gang hans ringe hus.

Tre sønner hadde han, tre raske gutter;
 i skole skulle de, og dit var langt; -
 det gjaldt å nå, hvor bygdeveien slutter,
 igjennem skaret, styrtende og trangt.
 Hva gjorde han? Den eldste fikk sig skjøtte

afsneed?

Het werd meteen stil in de zaal.

Vernietigende blikken stenigden de jongen.

Hij voelde de slagen maar zag ze niet.

Toen kwam de oude, grijze kapitein
 overeind. Hij spuwde, wees en zei: "Eruit!"
 En de jongen verliet de zaal. Spitsroeden
 lopend tussen uiteenwijkende rijen,
 bereikte hij de deur en zette het op een
 lopen.

[...]

Hoog in de bergen woonde hij.

Een halfjaar later stond hij hier met
 moeder, zuigeling en aanstaande.

Hij pachtte een lap grond op de hei, in de
 onherbergzaamheid op de grens met Lom³.
 Hij trouwde zo vlug het maar kon, bouwde
 zich een huis, bewerkte de grond en
 slaagde, wat door menig geelgolvend stukje
 akker bewezen werd.

In de kerk hield hij zijn rechterhand in zijn
 zak, maar thuis zwoegden zijn negen
 vingers wel voor tien.

Op een lentedag nam een overstroming
 alles mee.

Zelf werden ze gespaard. Arm en naakt
 ruimde hij alles op en begon opnieuw, en
 voor de herfst er was, steeg er weer rook
 op uit een beter beschermd boerderij in de
 bergen.

Beter beschermd? Tegen het water, ja,
 maar niet tegen de gletsjer; twee jaar later
 werd ze onder sneeuw bedolven.

Maar ook de lawine kreeg hem niet klein.
 Hij groef, maakte schoon en voerde puin
 af, en voor de volgende wintersneeuw
 stond voor de derde keer zijn schamele
 huis.

Drie zonen had hij, drie flinke kerels. De
 weg naar school was lang en alleen
 bereikbaar langs een nauwe, steile pas. Hoe
 hielp hij ze? De oudste moest zich zien te
 redden, maar waar het pad het steilste was,
 maakte hij hem met een touw aan zich vast.

som best, og der, hvor stien falt for stygg, slo mannen tau om ham till tak og støtte; - de andre bar han frem på arm og rygg.

[...]

Han var en kortsynt mann. Utover ringen av dem, ham nærmest stod, han intet så.

[...]

Folk, fedreland, det lysende, det høye, stod stetse slørt av tåker for hans øye.

Men han var ydmyk, ydmyk, denne mann; og fra sesjonens dag han bar på dommen, så visst, som han på kinn bar blygsels brann og sine fire fingrer gjemt i lommen.

[...]

Slett borger var han. Og for stat som kirke et gagnløst tre. Men hist på heiens hvelv, i slektens snevring, hvor han så sitt virke, der var han stor, fordi han var sig selv.

[...]

Og derfor fred med dig, du stille kjemper, som stred og falt i bondens lille krig!

[...]

fri og fast det håp jeg taler ut: den mann står knapt som krøpling for sin Gud!

De andere twee droeg hij op

arm en rug.

[...]

Hij was een kortzichtig man. Hij zag alleen maar wie hem het nauwst aan het hart lag.

[...]

Volk, vaderland, het stralende en het verhevene, bleven voor hem altijd in nevelen gehuld.

Maar hij was nederig, deze man, nederig, en de veroordeling op de dag der keuring droeg hij voor altijd met zich mee, net als de schaamte op zijn wangen en de vier vingers in zijn zak.

[...]

Vaderlandslievend was hij niet. Voor kerk en staat een barre boom. Maar hierboven op de heide, door gezin en werk omringd, was hij groot, want hier was hij zichzelf.

[...]

En daarom zij de vrede met jou, stille strijder, die vocht en sneuvelde in de kleine oorlog van de landman!

[...]

Van één ding ben ik overtuigd: deze man staat toch niet als een kreupele voor Gods troon!

¹ Lunde ligt in Telemark; de naam lijkt hier vooral omwille van het rijm gekozen.

² Per Gynt is er veel vroeger in het stuk stiekem getuige van hoe de jonge kerel in het bos na lang aarzelen moedwillig zijn vinger afsnijdt om aan zijn legerdienst te ontsnappen.

³ Lom ligt in het Gudbrandsdal.

Daniel Haakonsen wijst op

det klare skille presten gjør mellom det ene fornødne – troskapen mot det kall et menneske fødes med og står ansvarlig for – og de andre oppgaver i livet, som man tross alt kan komme til kort for overfor uten å gå åndelig til grunne. Forutsatt at man har det ydmyke sinnelag som innser egne feil og ufullkommenheter.

Het duidelijke onderscheid dat de geestelijke maakt tussen het ene noodzakelijke – de trouw aan de roeping waarmee een mens geboren wordt en waar hij verantwoordelijk voor is – en de andere taken in het leven, waarin men te kort kan schieten zonder geestelijk ten onder te gaan. Gesteld dat men de nederige inborst heeft om zijn eigen fouten en tekortkomingen in te zien.

De positieve toon in dit fragment over iemand die zich aan de dienstplicht onttrekt toont voor Haakonsen ook aan dat Ibsens verontwaardiging over de Noorse weigering om

Denemarken te helpen toen dat in 1864 door Duitsland aangevallen werd (o.a. sterk voelbaar is in de epische Brandversie van 1865) nu niet meer zo fundamenteel aanwezig was:

Harmen satte seg ikke fast i ham som et kompleks eller en konstant misstemning i hans forhold til sine landsmenn.

De woede [die hij gevoeld had] resulteerde niet in een complex of in een blijvende wrok in zijn verhouding met zijn landgenoten.

Misschien zit er ook wel een zekere zelfrechtvaardiging achter: op de vraag waarom hij dan zelf niet actief aan de oorlog tegen Duitsland deelgenomen had, zou Ibsen later antwoorden "dat een schrijver andere taken te vervullen had."

Een warm welkom krijgt Peer Gynt niet bepaald wanneer hij in zijn geboortedorp aankomt. Niemand herkent hem en hij belandt midden in een publieke verkoop. Daar hoort hij dat Peer Gynt dood is:

Peer Gynt (*med hatten i hånden*)

Men si meg, hvem var Peer Gynt?

Lensmannen

Hva sludder –

Peer Gynt

Med forlov! Jeg ber så tynt.

Lensmannen

Å, der sies han var en vederstyggelig dikter –

Peer Gynt

en dikter –?

Lensmannen

Ja, –alt som var sterkt og stort, det diktet han i hop at han hadde gjort. Men unnskyld, venn, –jeg har andre plikter – (*går*)

Peer Gynt

Og hvor er han nu, den merkelige mann?

En aldrende

Han fór over havet til et fremmed land; der gikk det ham ille, som en vel kunne tenkt; –

Peer Gynt (*met zijn hoed in de handen*)

Vertel eens, wat voor iemand was die Peer Gynt eigenlijk?

De gemeenteambtenaar

Hou je me voor de gek?

Peer Gynt

Pardon! Ik vraag het u beleefd.

De gemeenteambtenaar

Er wordt van hem beweerd dat hij een afgrijselijke fantast was –

Peer Gynt

Een fantast –?

De gemeenteambtenaar

Ja, over alle grote daden ooit verricht beweerde bij hoog en bij laag dat hij ze zelf verricht had. Maar excuseer me, – mijn plicht roept me.

Peer Gynt

En waar is hij nu, die merkwaaardige man?

Een oudere man

Hij voer over de zee naar een ver land; Daar verging het hem slecht, zoals wel te verwachten was; –

nu er han for mange år siden hengt.

| Vele jaren geleden werd hij opgehangen.

Peer Gynt vlucht weg van de dorpsbewoners (schets van Edvard Munch)

Peers verleden begint hem nu in versneld tempo in te halen. Het pellen van een ui ontlokt hem volgende overweging:

Gabriel Ebert als Peer Gynt die een ui afpelt. (the Classic Stage Company, 2016)
(Sara Krulwich/The New York Times)

Du gamle spåmanns-gjøk!
Du er ingen keiser; du er en løk.
Nu vil jeg skalle deg, kjære min Peer!
De hjelper ikke enten du tuter eller ber.
(tar en løk og plukker svøp for svøp av)

Jij oude profet en clown!
Je bent geen keizer, je bent een ui.
Nu zal ik je afpellen, m'n beste Peer!
Je mag janken of smeken, helpen zal het je niet
(neemt een ui en verwijdert rok na rok)

[...]
 Det var en ustyrtelig mengde lag!
 Kommer ikke kjernen snart for en dag?
(plukker hele løken opp)
 Nei-Gud om den gjør! Til det innerste indre
 er alt sammen lag, -- bare mindre og
 mindre. –

[...]
 Wat een waanzinnige hoop rokken!
 Wanneer komt nu de kern tevoorschijn?
(gaat verder tot er niets meer over is van de ui)
 Wel, die bestaat gewoon niet! Tot helemaal
 binnenin zijn er alleen maar rokken en die
 worden kleiner en kleiner.

Het parallelisme is duidelijk: de ui is zoals het leven van Gynt: veel rokken (avonturen) maar geen kern (persoonlijkheid).

In een afgebrand bos komen Peer dan allerlei verwijten als een koor tegemoet. Het is een scène die vaak met koning Lears dwaaltocht in de storm vergeleken wordt:

Peer en de knotjes garen; illustratie van Arthur Rackham

Nøstene *(på jorden)*
 Vi er tanker;
 du skulle tenkt oss; –
 pusselanker
 du skulle skjenkt oss!
 [...]
 Til værs vi skulle
 som skakende røster, –
 og her må vi rulle
 som grågarns-nøster.

[...]

Knotjes garen¹ *(op de grond)*
 Wij zijn de gedachten
 die nooit in je opkwamen;
 Je gaf ons nooit de kans
 om te bewegen².
 [...]
 Als trillende stemmen
 wilden we ons verheffen
 maar rollen hier nu
 als grijze knotjes garen.

[...]

Visne blader (*flyr for vinden*)

Vi er et løsen;
 du skulle stillet oss!
 Se, hvor døsen
 har ynkelig pillet oss.
 Ormen har ett oss
 i alle bukter;
 vi fikk aldri spredt oss
 som krans om frukter.

[...]

Susing i luften

Vi er sanger;
 du skulle sunget oss! --
 Tusene ganger
 har du knuget og tvunget oss.
 I din hjertegrube
 har vi ligget og ventet; --
 vi ble aldri hentet.

[...]

Duggdråper (*drysser fra grenene*)

Vi er tårer
 der ei ble felte.
 Isbrodd som sårer,
 kunne vi smelte.
 Nu sitter brodden
 i bringen lodden;
 såret er lukket;
 vår makt er slukket.

[...]

Brekkede strå

Vi er verker;
 du skulle øvet oss!
 Tvil, som kverker,
 har krøplet og kløvet oss.
 På ytterste dagen
 vi kommer i flokk
 og melder saken, --
 så får du nok!

Verwelkte bladeren (*weggeblazen door de wind*)

Wij zijn een wachtwoord
 je hebt ons niet gebruikt!
 Zie nu maar hoe je passiviteit
 ons machteloos heeft gemaakt.
 De worm heeft ons
 zo goed als opgevreten;
 nooit hebben we ons
 als een krans rond de vruchten gespreid.

[...]

Gesuis in de lucht

Wij zijn de gezangen
 die je nooit gezongen hebt!
 Duizenden keren
 heb je ons onderdrukt en gedwongen
 Diep in je hart
 lagen we te wachten;
 nooit werden we naar boven gehaald.

Dauwdruppels (*vallend van de takken*)

Wij zijn tranen
 die nooit gehuild werden.
 Ijskoude pinnen die verwonden
 hadden we kunnen smelten.
 Nu zitten ze te etteren
 in je borst.
 De wonde is gesloten
 van onze macht blijft niets meer over.

Gebroken halmen

Wij zijn de daden
 die je nooit gesteld hebt!
 Verstikkende twijfel
 heeft ons verlamd en in stukken gehakt.
 Op de dag des oordeels
 komen we in dichte drommen
 en doen ons beklag, --
 verdoemd zal je zijn!

¹ stonden in het volksgeloof vaak symbool voor ongedoopte of vermoorde kinderen.

² "pusselanker" zijn letterlijk handjes of voetjes van een kind.

³ letterlijk "in de mijn van je hart"

Dan ontmoet hij een mysterieuze "knopengieter" die hem dadelijk een lugubere boodschap brengt:

Din grav er gravet, din kiste bestilt.
I skrotten skal ormene leve gildt; -
men jeg har ordre til, uten dvelen
på mesters vegne å hente sjelen.

Je graf is gegraven, je kist besteld.
Aan je karkas zullen de wormen zich te
goed doen;
maar ik moet van hogerhand zo vlug ik kan
je ziel ophalen.

Die moet namelijk omgesmolten worden. Peer is

ikke noe såkalt storartet synder,
ja, knapt en middels –

geen wat we zouden noemen "een zondaar
van grote klasse", ja eigenlijk nauwelijks
een middenmoter –

Alleen is hij niet geworden wat er van hem verwacht werd:

Knappestøperen

Du var nu etlet til en blinkende knapp
på verdensvesten; men hempen glapp;
og derfor skal du i vrakgods-kassen,
for, som det heter, å gå over i massen.

De knopengieter

Het plan was om een blinkende knoop van
je te maken voor het pak van de wereld.
De lus kwam echter los en daarom beland
je nu in de recyclagebak om, zoals het heet,
op te gaan in de massa.

Peer Gynt

Du mener da vel aldri å få meg gytt
sammen med Per og Pål til noe nytt?

Peer Gynt

Je bedoelt toch niet dat je me met Jan en
alleman zal omsmelten tot iets nieuws?

Knappestøperen

Jo, så min sel mener jeg så.
Det har vi gjort med ikke så få.
På Kongsberg gjør de det samme med
penge
hvis preg er slitt ved å rulle for lenge.

De knopengieter

Toch wel, dat bedoel ik nu net.
Het is al velen overkomen.
In Kongsberg¹ doen ze hetzelfde met
munten waarvan de voorzijde door te veel
rollen helemaal afgesleten is.

¹ In de stad Kongsberg werden de munten geslagen.

R.C. Boer wijst op de aanrakingspunten tussen Bøygen en de knopengieter:

Bøygen drijft Peer naar de ondergang; de knoopensmelter is de executeur van het oordeel.

Het is alweer een klap recht in Peers gezicht: in al zijn exuberantie was hij eigenlijk toch maar een prutsertje, en gaat hij nu samen met anderen de smeltpot in.

Peer vraagt echter uitstel en gaat op zoek naar iemand die een goed woordje voor hem wil doen. Eerst ontmoet hij de Dovregubben, nu een oude man, maar die is daartoe niet bereid:

Han¹ vil da vel ikke til en løgn mig tvinge? | U wilt me toch niet dwingen te liegen?

¹ oude beleefdheidsvorm.

Zelfs de duivel, in de gedaante van een magere Hein, is niet in hem geïnteresseerd:

De magere man (illustratie van Arthur Rackham)

Den magre

Hva vant De om jeg skaffet Dem kost og bolig?

Tenk etter; De er en fornuftig mann.

Ja, minnet beholdt De; den sats er sann; -- men utsikten over erindringens land ble både for hjerte og for forstand hva svensken kaller "bra litet rolig".

De har intet verken til å hyle eller smile over;

intet til å juble eller fortvile over;

intet som kan gjøre Dem kold eller het;

bare sådant noe til å ergre Dem med.

De magere man

Wat zou u erbij winnen als ik u kost en inwoning gaf?

Denk eens na; U bent een verstandig man.

U zou nog wel weten wat u meegemaakt hebt. Maar die herinneringen zouden voor uw hart en uw verstand "niet erg prettig" zijn, om het op z'n Zweeds te zeggen.

U hebt niks om over te huilen of te glimlachen;

niks om over te jubelen of om radeloos van te worden;

niks waarvan je koud of warm wordt;

alleen maar dingen om je over te ergeren.

Het is uiteindelijk Solveig, die hem zal redden. Ze heeft de hele tijd trouw op hem gewacht heeft in zijn huisje in het woud. Peers "echte" persoonlijkheid heeft de hele tijd in haar geleefd:

Peer Gynt (*närmere mot huset*)

Atter og fram, det er like langt.

Ut og inn, det er like trangt.

(*stanser*)

Nei! – Som en vill uendelig klage
er det å gå inn, gå hjem og tilbake.

(*går noen skritt, men stanser igjen*)

Utenom, sa Bøygen!

(*bører sang i stuen*)

Nei; denne gang

tvers igjennem, var veien aldri så trang!

(*han løper mod huset; i det samme kommer Solveig
ut i døren, kirkekledd og med salmebok i kledet;
en stav i hånden. Hun står rank og mild*)

Peer Gynt (*kaster sig ned på dørstokken*)

Har du dom for en synder, så tal den ut!

Solveig

Der er han! Der er han! Lovet være Gud!

(*famler efter ham*)

Peer Gynt

Klag ut, hvor syndig jeg har mig forbrutt!

Solveig

Intet har du syndet, min eneste gutt!

(*famler igjen og finner ham*)

[...]

Peer Gynt

Skrik ut min brødel!

Solveig (*setter sig hos ham*)

Livet har du gjort mig til en deilig sang.

Velsignet være du, at du kom engang!

Velsignet, velsignet vårt Pinsemorgens-

Peer Gynt (*bet huis naderend*)

Erheen of ervandaan, het is even lang.

Naar buiten of naar binnen, het is even

nauw. (*blijft staan*)

Nee! – eindeloos klagen is het,

naar binnen gaan, weer naar huis en dan

weer terug. (*doet enige stappen, maar blijft dan*

weer staan) Eromheen, zei Bøygen!

(*hoort iemand zingen in het huisje*)

Nee, deze keer

ga ik er dwars doorheen¹, hoe moeilijk dat
ook wordt!

(*hij haast zich naar het huisje; op dat ogenblik
komt Solveig naar buiten, gekleed om naar de
kerk te gaan en met een psalmbundel in een doek;
een stok in de hand. Ze staat daar rank en
zachtaardig*)

Peer Gynt (*knielt op de drempel*)

Ik ben een zondaar, spreek je vonnis uit!

Solveig

Hij is het! Hij is het! God zij geloofd!

(*probeert hem aan te raken²*)

Peer Gynt

Vertel me hoe zwaar ik heb gezondigd!

Solveig

Maar je hebt helemaal niet gezondigd,

Peer! (*probeert hem aan te raken en slaagt*

daarin)

[...]

Peer Gynt

Maak m'n misdaad wereldkundig!

Solveig (*gaat naast hem zitten*)

Door jou werd m'n leven een heerlijk lied.

Wees gezegend, je bent nu hier!

Gezegend is deze pinkstermorgen waarop

møte!

Peer Gynt

Så er jeg fortapt!

Solveig

Der er en, som råder.

Peer Gynt (*ler*)

Fortapt! Med mindre du kan gjette gåter!

Solveig

Nevn dem.

Peer Gynt

Nevn dem! Heisann! Ja visst!

Kan du si meg hvor Peer Gynt har vært siden sist?

[...]

Kan du si meg det? Hvis ikke, må jeg hjem,
– gå under i de tåkete land.

Solveig (*smiler*)

O, den gåten er lett.

Peer Gynt

Så si hva du vet!

Hvor var jeg som meg selv, som den hele,
den sanne?

Hvor var jeg med Guds stempel på min
panne?

Solveig

I min tro, i mitt håp og i min kjærlighet.

Peer Gynt (*stusser tilbake*)

Hva sier du –? Ti! Det er gjøglende ord.
Til gutten der inne er selv du mor.

Solveig

Det er jeg, ja; men hvem er hans far?

we elkaar ontmoeten!

Peer Gynt

Maar voor mij is er geen hoop meer!

Solveig

Daarover beslist er maar één.

Peer Gynt (*lacht*)

Geen hoop meer, tenzij jij raadsels kunt
oplossen!

Solveig

Noem ze me.

Peer Gynt

Noem ze! Dat doe ik dan! Zeker weten!

Vertel me, waar is Peer Gynt al die tijd
geweest?

[...]

Kun je me dat vertellen? Anders moet ik
hier vandaan en verdwijnen in het land der
nevelen.

Solveig (*glimlacht*)

O, dat is een gemakkelijk raadsel.

Peer Gynt

Zeg het me dan.

Waar was ik mezelf, waar was ik m'n hele,
m'n echte ik?

Waar was ik zoals God het wou?

Solveig

In mijn geloof, mijn hoop en mijn liefde³.

Peer Gynt (*deinst terug*)

Wat zeg je? Zwijg! Je houdt me voor de
gek! Dat beeld heb je zelf als een moeder
geschapen.

Solveig

Ja, maar wie is zijn vader?

Det er han, som for morens bønn forlater.

Peer Gynt (*et skjær av lys går over ham; han skriker*)

Min mor; min hustru; uskyldig kvinne! –
O, gjem mig, gjem mig der inne!

(*han klynger sig fast og skjuler ansiktet i hennes skjød. Lang stillhet. Solen rinner*)

Solveig (*synger sakte*)

Sov du, dyreste gutten min!
Jeg skal vugge dig, jeg skal våke. –

Gutten har sittet på sin mors fang.
De to har lekt hele livsdagen lang.

Gutten har hvilt ved sin mors bryst
hele livsdagen lang. Gud signe dig, min lyst!

Gutten har ligget til mitt hjerte tett
hele livsdagen lang. Nu er han så trett.

Sov du, dyreste Gutten min!
Jeg skal vugge dig, jeg skal våke.

Hij die vergeeft wanneer moeder er om
vraagt.

Peer Gynt (*een lichtstraal valt op hem; hij schreeuwt het uit*)

M'n moeder, m'n echtgenote, volmaakte
vrouw! –
O, verberg me, verberg me daarin⁴!

(*hij klampt zich aan haar vast en verbergt zijn gezicht in haar schoot. Lange stilte. De zon komt op*)

Solveig (*zingt zachtjes*)⁵

Slaap, m'n liefste jongen!
Ik zal je wiegen en over je waken.

Je hebt op m'n schoot gezeten.
Samen hebben we een leven lang gespeeld.

Je hebt een leven lang aan mijn borst
gerust. God zegene je, m'n liefste!

Je bent een leven lang heel dicht bij m'n
hart geweest. Nu ben je zo moe.

Slaap, mijn allerliefste jongen!
Ik zal je wiegen, ik zal over je waken.

¹ dit is natuurlijk het ultieme keerpunt: Gynt volgt Bøygens raad niet langer.

² Solveig is blind geworden – "Det er ikke uten grunn at hun ender som blind" (Ruth Krefting Enger) ("Het is niet zonder reden dat ze op het einde blind is")

³ zie de eerste brief aan de Korintiërs, 13: "Deze drie dingen blijven altijd bestaan: geloof, hoop en liefde; maar de liefde is het voornaamste."

⁴ d.w.z. in je liefde

⁵ Naar een uitlating van Ibsen zelf, zingt Solveig hier zijn doodslied. (Adama van Scheltema)

Ook al bouwt Ibsen nog een "maar" in:

Knappetøberens stemme (*bak huset*)

Vi treffes på siste korsveien, Peer;
og så får vi se, – om; jeg sier ikke mer.

De stem van de knopengieter (*achter het huisje*) We zien elkaar bij de volgende kruising der wegen, Peer, en dan zien we wel of – meer zeg ik niet.

voor Solveig de allerlaatste woorden van het stuk uitspreekt::

Solveig (*synger høyere i dagglansen*)

Jeg skal vugge dig, jeg skal våke;–

Solveig (*zingt luider terwijl het steeds meer dag wordt*): Ik zal je wiegen, ik zal over je waken;

sov og drøm du, gutten min!

| slaap en droom, mijn allerliefste jongen!

toch heeft dit einde altijd wel vragen opgeworpen:

The main problem with Ibsen's play is still its awkward tilt at an ending: having flirted with allegory, morality play, nostos, pantomime and the idea of an Everyman astray, the playwright pulls the strings together to fashion an early version of that argument about selfhood which was to make such an impression on Freud [...] Gynt's saving grace comes in the guise of Solveig, the woman who has waited selflessly for his return. Faithful womanhood as man's redemption is a theme which was to recur with power in Ibsen's work, but here it seems tacked on: too easy an escape lane for a play which has been running, like its main character, with many heads, and none its own. (Roddy Lumsden over een opvoering door het National Theatre Ensemble in 2000)

Arild Haaland formuleert het nog scherper :

Stykket [skulle] følgeriktig ha endt med at Peer ble spiddet på sverdet, likeså ubarmhjertig som en hvilken som helst av de vanlige teaterskurker.

Når han ikke blir det, skyldes det en siste romantisk rest hos den antiromantiske Ibsen: Troen på at Solveig satt og ventet helt til slutt. Det har hun selvfølgelig aldri gjort, med mindre hun var en fullstendig tåpe.

Een consequent slot zou geweest zijn dat Peer Gynt op een zwaard gespietst werd, even meedogenloos als dat met een van de gebruikelijke theaterschurken gebeurd zou zijn.

Dat dit niet gebeurt, komt door een laatste restje romantiek bij de antiromantische Ibsen: het geloof dat Solveig helemaal tot op het einde [op Peer] zat te wachten. Natuurlijk zou ze dat nooit doen, tenzij ze een heel domme gans was.

Maar er zijn ook Ibsenspecialisten die Ibsens einde verdedigen en verklaren. Daniel Haakonsen en gebruikt daarvoor psychologische en religieuze argumenten. Besluiten doet hij dan met een soort "bewijs uit het ongerijmde":

Stykket er skrevet på et veldig overskudd. Det er fullt av overgivne vers, fantasifulle scenebilder, dristige kombinasjoner av realisme og eventyr – og av overraskelser i utgangen på så å si hver eneste scene. Det ville være en dårlig komposisjon hvis ikke dikteren hadde klart å holde den største overraskelsen i beredskap til avslutningen. Alt annet enn nettopp dette ville vært kunstnerisk uforsvarlig – hvor meget vår inngrodde moralisme enn kan stampe imot.

Het stuk zit meer dan tjokvol. Het staat bol van uitgelaten verzen, fantasierijke scenebeelden, vermetele combinaties van realisme en sprookje – en met een verrassing aan het einde van zovwat alle scènes. Het zou slecht gecomponeerd zijn indien de auteur de grootste verrassing niet voor het einde achtergehouden had. Iets anders zou artistiek onverantwoord geweest zijn – hoeveel ons ingewortelde moralisme bezwaar tegen dit einde maakt.

Ibsen over Peer Gynt

Min bok er poesi; og er det det ikke, så skal den bli det. Begrepet poesi skal i vårt land, i Norge, komme og høye seg etter boken. (reactie op de negatieve kritiek van de Deense criticus Clemens Petersen in een brief aan Bjørnstjerne Bjørnson))

Mijn boek is poëzie; en is het dat niet, dan zal het dat worden. Het begrip poëzie zal zich in ons land, in Noorwegen, aan het boek aanpassen.

I see the book has caused quite a stir in Norway, which bothers me not at all (not quite true). But both there and in Denmark, people seem to have found more satire than I intended. Why can't people read it as a work of fiction? That's how I wrote it. The satirical parts are fairly well isolated. But if Norwegians recognize themselves in the person of Peer Gynt, why then, that is their own funeral. (brief van 1868 aan zijn uitgever, vertaling Ragnhild Nygaard)

Acteur Henrik Klausen (1844 - 1907) als Peer Gynt tijdens de allereerste opvoering van het stuk (Christiania Theater, 1876)

Over Peer Gynt

intet sammenfattet, avrundet dikt ... men et åndfullt, dristig innfall hvori den geniale tankeslyngning ikke alltid er omsatt i kjøtt og blod. (Bjørnstjerne Bjørnson)

geen samenhangend, afgerond werk, maar een briljante, vermetele opwelling waarin de geniale gedachtesprongen niet altijd de nodige body krijgen.

Sosial-historisk sett er hovedpersonen en tidstype, et uttrykk for de første oppløsningstendenser i bygdesamfunnet: bondegutten som svikter gard og grunn, slår seg fram som spekulant – og går moralsk til grunne. Men han er også en nasjonal type, nordmannen personlig så å si; også dette verket kan leses som en allegori om det norske folk. Satiren retter seg mot det nasjonalromantiske fortidskrytet, selvgodheten og flukten fra virkelighet og ansvar. (Edvard Beyer)

Sociaalhistorisch gezien is het centrale personage illustratief voor de tijd waarin het stuk zich afspeelt; een uiting van de eerste ontbindingstendensen in de rurale maatschappij: de boerenzoon die hoeve en grond verlaat, carrière maakt als speculant en zedelijk ten onder gaat. Maar hij is ook een nationaal type, de Noor zoals hij is om het zo te zeggen; en ook dit werk kan gelezen worden als een allegorie van het Noorse volk. De satire is gericht tegen de nationaal-romantische grootspraak over het verleden, de zelfingenomenheid en de vlucht uit de werkelijkheid en de plicht.

On the face of it, it would seem that few would want to claim Peer for a national hero or close relation – even in spirit. He is the classic rogue. He evades truth, sidesteps responsibility, ill-treats his women, gives first priority to material pleasure and profit; then in his decline, is struck with remorse and seeks redemption.

How did this character come to be so popular with both public and scholars? Even in this liberal day and age, with its less-than-perfect ideals, Peer falls short of being a desirable role model.

[...]

Ibsen was a practical man of the theatre and knew that audiences have no patience with perfect creatures busy being noble on stage.

[...] Peer allows us to admit our own weaknesses and accept the inevitable failures in life [...] while retaining a sense of dignity and worth. (Ragnhild Nygaard)

the notion, at one time widely canvassed, that Ibsen created Peer essentially with the intention of amalgamating in one character all those qualities in the Norwegian temperament that Brand had so vehemently repudiated, of making a single compound of the frivolity, the apathy and irresponsibility that Brand had so fulminated against, should be approached with caution [...] for, whilst Brand is admirable though unlovable, Peer is much more a forgivable rogue than he is a despicable villain (James McFarlane)

Globalisation is one of the most commonly used words in our time. But what does it mean? Globalisation, in the form of transport and communication systems, is a fact of life. People talk on mobile phones from

Manhattan to Bangladesh and surf the net from a computer in the Sahara. We travel more, faster and further than ever before. And globalised commercial culture is part of our everyday lives.

But perhaps the most demanding kind of globalisation has yet to be achieved, namely globalisation of our ways of thinking and our norms. Any further progress on the road towards the ideal society will challenge our ability to link globalisation with equality.

The global society is demanding because it offers so many choices. But it is precisely the diversity and differences that make the whole thing so interesting and exciting. There is no way back from globalisation, but there are many different ways forward. Which one will we choose? (Olaf Thommessen in To be a poet is to see. Ibsen for our time)

nieuw ensemble
raamtheater

PEER GYNT (1867)
een dramatisch gedicht van Henrik Ibsen

MET DANK AAN
Prof. Dr. Asbjørn Aarseth (Ibsen Centre, Oslo), Kon. Ballet van Vlaanderen (afdeling musical), modejuwelen Choice, Sofie Ameloot (Huurland), Arend Baker (paard), Ilona de Haan (maskers), Drie Koningen Shoe en Théâtre National (Brussel), Prof. Vic Claes en Ward Roeland (boot).

PEER GYNT is een productie van Nieuw Ensemble RaamTheater vzw, erkend en gesubsidieerd door het Gemeenschapsministerie van Vlaamse Cultuur

REGIE & VERTALING	Walter Tillemans
REGIE-ASSISTENTIE	Gitt Bolsens
KOSTUUMS	Erna Siebens
UITVOERING KOSTUUMS	Huis Baeyens olv. Sophie Fierens, Johan Van den Eeden
TOEELMEESTER	Rob Karreman
KLANK	Gitt Bolsens
UITVOERING DECOR	Nestor Poma Escalier, Lieve Maerschallck, Staf Vackier, Joris Wygers

MUZIEK
COMPNIST, LIEDJES, MUZIKALE LEIDING, GITAAR: Oscar Dirk Bohnen • BEWERKING, ALTVIOLD: Bart Vanistendael • FLUITEN: Christine Van Miegheem • BAS: Mark Van der Looverbosch
DRUMS: David Van den Eynde • ACCORDEON: Georges Lichtenstein • OPNAME EN MIXING: Mark Van der Looverbosch en David Van den Eynde

ROLVERDELING
AASE, EEN ARME WEDUWE: Julienne De Bruyn • PEER GYNT, HAAR ZON: Bert Cosemans

ASLAK, DE SMID: Jan Wyns • SOLVEIG: Christel Vanschoonwinkel • VADER VAN SOLVEIG: Dirk Lavrysen • MADS MOEN, BRUIDGOM: Rudolf Segers • MADS MOENS VADER: Roger Van Kerpel • INGRID: Elise De Vliegheer • KODEIENMEISJES: Lizzy Braem, Sarah Spaas, Elise De Vliegheer

DE GROENE VROUW: Elise De Vliegheer • OUDE MAN VAN DOVRE: Roger Van Kerpel • OUDSTE TROL: Jan Wyns • LELIJK JONGEN: Jan De Maeyer • JONGE TROLLEN: Lizzy Braem, Sarah Spaas, Philippe Liekens

DE GROTE KRONKEL (STEM): Dirk Lavrysen • KARI, EEN BUURVROUW: Lizzy Braem • DESERTEUR: Philippe Liekens • MR. COTTON: Dirk Lavrysen • M. BALLON: Rudolf Segers • HERR VON EBERKOPF: Jan Wyns • HERR TRUMPETERSTRAALE: Roger Van Kerpel • ANITRA: Elise De Vliegheer • BEDOEIENMEISJES: Lizzy Braem, Sarah Spaas • BEDOEIENEN: Philippe Liekens, Jan Wyns, Jan De Maeyer • APEN: Philippe Liekens, Jan Wyns, Jan De Maeyer • DR. PH. BEGRIFENFELDT, DIRECTEUR VAN GEKENNHUIS IN CAIRO: Roger Van Kerpel • FELLAR, MET KONINK-LIJKE MUMMIE: Rudolf Segers • HUSSEIN, OOSTERSE MINISTER: Dirk Lavrysen • ZWAKZINNIGEN: Jan Wyns, Jan De Maeyer, Philippe Liekens

KAPITEIN: Roger Van Kerpel • BOOTSMAN: Philippe Liekens • KIKKUIT: Jan De Maeyer • KOK: Jan Wyns • VREEMDE PASSAGIER: Dirk Lavrysen • PAROCHIEPRIESTER: Roger Van Kerpel • LONGE EN OUDE DORPELINGEN: allen

VELDWACHTER: Rudolf Segers • KNOPENGIETER: Dirk Lavrysen • DE MAGERE: Rudolf Segers

Uit de brochure voor de opvoering door het Nieuw Ensemble Raamtheater in 2001:
In dit geestig, poëtisch, avontuurlijk, fantasierijk en filosofisch stuk gaf de dichter Ibsen gestalte aan de oeverloze zoektocht van de moderne mens naar roem, macht en erkenning.

Peer Gynt er vel det som står oss nordmenn nærmest, med sin lekne versekunst og overveldende innfallsrikdom, tett knyttet til en urnorsk meningsverden av eventyr, sagn og ordtak, dans og musikk, så man skulle tro at ingen andre folkeslag kunne bli fortrolig med det. Men det har gått sin seiersgang på scenen i fjerne land (Lars Roar Langslet)

Peer Gynt ligt ons Noren wel het naumst aan het hart, met zjin speelse verskunst en zjin overveldigende rijkdom aan invallen, nauw verbonden met een oer-Noorse ideeënwereld van sprookjes, sagen en spreekwoorden, dans en muziek, zodat men zou geloven dat andere volkeren er nooit vertrouwd mee zouden kunnen worden. Maar ook in verre landen heeft het een ware triomftocht op de scene gekend.

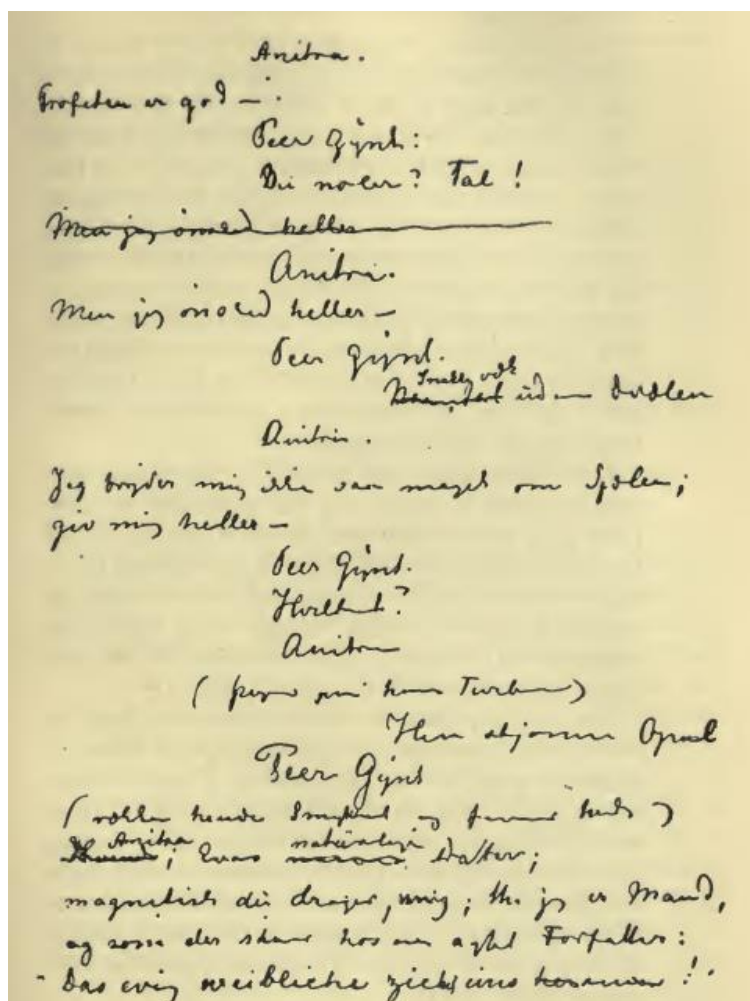
Bronnen

Henrik Ibsen, Peer Gynt, med anmerkninger av Rektor J. Hertzberg, 1926³

Henrik Ibsen, Peer Gynt, med etterord og ordforklaringer ved Daniel Haakonsen, 1992²

Henrik Ibsen, Peer Gynt, integrale vertaling uit het Noors door Marcel Otten, De Nieuwe Toneelbibliotheek.

Henrik Ibsen, Peer Gynt, bewerkt door Adama van Scheltema, s.d., vijfde druk.

Handschrift van Henrik Ibsen – fragment uit Peer Gynt

Henrik Ibsen, Peer Gynt, translated from the Norwegian and introduced by Michael Meyer, 1982 (reprint)

Henrik Ibsen, Peer Gynt, translated by Christopher Fry and Johan Fillinger, with an introduction by James McFarlane. (reissue 1998)

Henrik Ibsen, Peer Gynt, translated by R. Farquharson Sharp and Illustrated by Arthur Rackham, The University of Adelaide Library, update 2014

Henrik Ibsen, Peer Gynt, vertaald door Christian Morgenstern, 1911.

Edvard Beyer, "Peer Gynt" in Norges Litteratur Historie, Bind 3, 1983³

Caspar, Philippe, Peer Gynt ou le hableur, 1995

Richard Constant, Ibsen's drama's, 1928

Ruth Krefting Enger, "En ordets Peer Gynt", Aftenposten 12.09.92

Daniel Haakonsen, Henrik Ibsens "Peer Gynt", 1967

Arild Haaland, "Litt av den skjulte Ibsen" in "Seks studier i Ibsen", 1965

Lars Roar Langslet, "Henrik Ibsens storhet", Aftenposten 31.12.2005

H. Logeman, A commentary, critically and explanatory on the Norwegian text of Henrik Ibsen's Peer Gynt, 1917

Roffy Lumsden, "True to itself", TLS, 1 december 2000

Ragnhild Nygaard, Peer Gynt – a Classic Rogue, The Norseman, 1987

Raymond Williams, Drama from Ibsen to Eliot, revised edition, 1964

Peer Gynt by Lake Gålå, www.peergynt.no

To be a poet is to see. Ibsen for our time. 2006